

SPOSOBY UTRATY URZĘDU PROBOSZCZA WEDŁUG PRAWA PARTYKULARNEGO METROPOLII PRZEMYSKIEJ

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku zawiera katalog sposobów utraty urzędu proboszcza. Urząd ten stracić może prezbiter w skutek: upływu czasu (tj. osiągnięcia wieku emerytalnego, śmierci kapłana lub kadencyjności samego urzędu); trwałej przeszkody w wypełnianiu urzędu (np. ciężka choroba, zesłanie, wygnanie); rezygnacji na własną wyraźną prośbę; przeniesienia na inną placówkę duszpasterską lub inny urząd oraz karnego usunięcia bez powierzenia innego urzędu lub pozbawienia urzędu.

Po ogólnej syntezie katalogu sposobów utraty urzędu proboszcza w prawie powszechnym Kościoła katolickiego należałoby przyjrzeć się, jaki wpływ wywarł on na prawo partykularne w polskich diecezjach. Ze względu na dużą liczbę diecezji w Polsce, zakres materiału został ograniczony tylko do prawa partykularnego Metropolii Przemyskiej, na którą składa się archidiecezja przemyska, diecezja rzeszowska i diecezja zamojsko-lubaczowska. W każdej z wymienionych diecezji odbyły się synody, których postanowienia dotyczące urzędu proboszcza zostaną wykorzystane w niniejszym rozdziale jako materiał badawczy.

1. Upływ czasu (emerytura, kadencyjność, śmierć)

Zgodnie z prawem powszechnym (kan. 538 § 3) proboszcz po ukończeniu siedemdziesiątego piątego roku życia powinien złożyć rezygnację z piastowania urzędu na ręce biskupa diecezjalnego. Wówczas do biskupa należy podjęcie decyzji o przyjęciu bądź odrzuceniu rezygnacji takiego proboszcza, oczywiście po wnikliwym przebadaniu „wszystkich okoliczności osoby i miejsca”. Natomiast prawo partykularne może doprecyzować przepis kodeksowy i ustalić wiek niższy niż siedemdziesiąt pięć lat. Taka sytuacja ma miejsce w odniesieniu do archidiecezji przemyskiej, która swój synod odbywała w latach 1995–2000.

Chociaż uchwalone statuty podtrzymują kodeksowy wiek emerytalny¹ to jednak zalecają, aby proboszczowie składali rezygnację już po osiągnięciu siedemdziesiątego roku życia². Synod daje jednak możliwość zmiany proboszcza w każdym innym czasie, o ile domaga się tego dobro wspólnoty parafialnej. „W sytuacji, gdy duchowe dobro parafii domaga się zmiany

¹ *Synod Archidiecezji Przemyskiej (1995–2000)*, Przemyśl 2000, statut 203 § 1.

² Tamże, statut 203 § 2.

proboszcza wcześniej niż przewiduje prawo, zachęca się, aby oddał się on do dyspozycji biskupa diecezjalnego, który przekaze odpowiedzialność za parafię innemu kapłanowi”³.

Ponadto w archidiecezji przemyskiej statuty synodalne są szczególnym zabezpieczeniem dalszej posługi kapłanów, którzy przeszli lub przechodzą na emeryturę. Bowiem „synod pochwała pozostawanie byłego proboszcza w parafii, gdzie pracował ostatnie lata przed przejściem na emeryturę, o ile jest to możliwe ze względów lokalowych oraz ułożenia prawidłowych relacji z następcą”⁴. Jak zaznacza prawodawca synodalny, taka możliwość istnieje tylko wówczas, gdy proboszcz-emeryt odpowiednio administrował parafią i otaczał ją właściwą opieką duszpasterską aby jego późniejszy pobyt w parafii w charakterze emeryta był życzliwie przyjęty⁵. Ważne jest także zalecenie synodalne skierowane do proboszczów-emerytów, którzy powinni swojemu poprzednikowi „pomóc wejść w nową sytuację, senior zaś, pozostając w parafii gdzie pracował, winien tworzyć wokół następcy atmosferę życzliwości”⁶.

Z kolei uchwały I Synodu Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej, który trwał w latach 1996–2001, zaniżają wiek ubiegania się proboszcza o emeryturę do sześćdziesięciu pięciu lat, zaś obligują do zrzeczenia się tego urzędu kapłanów, którzy ukończyli siedemdziesiąty rok życia⁷. Taka rezygnacja, aby była skuteczna, musi zostać przyjęta przez biskupa diecezjalnego. Dodatkowo prawodawca synodalny dodaje, że „kapłanowi przeniesionemu w stan emerytury kościelnej przysługuje dożywotnio comiesięczna emerytura z funduszków Diecezji oraz prawo – za zgodą Biskupa – do mieszkania na terenie kościelnym”⁸.

Natomiast uchwały I Synodu Diecezji Rzeszowskiej, który odbywał się w latach 2001–2003 ustalają, że „kapłani, którzy ukończyli siedemdziesiąty rok życia, powinni dobrowolnie złożyć rezygnację na piśmie z pełnionych funkcji i urzędów”⁹. Jeśli chodzi o kwestię proboszczów-emerytów, to prawodawca synodalny zaznacza, że „w przypadku przyjęcia rezygnacji przez Biskupa diecezjalnego, kapłanów, którzy czują się na siłach zachęca się, aby angażowali się w różne formy posługi duszpasterskiej, służąc zwłaszcza swoim doświadczeniem”¹⁰ i należy ich otaczać szczególnym szacunkiem¹¹. Natomiast, gdy chodzi o kwestię zamieszkania i dalszej posługi proboszcza-

³ Tamże, statut 203 § 3.

⁴ Tamże, statut 204 § 1.

⁵ Tamże, statut 204 § 2.

⁶ Tamże, statut 204 § 3.

⁷ *I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej (1996-2001)*, Zamość 2001, nr 23.

⁸ Tamże.

⁹ *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, Rzeszów 2004, statut 55 § 2.

¹⁰ Tamże, statut 55 § 3.

¹¹ Tamże, statut 142 § 1.

emeryta to „warunki pobytu księdza emeryta w parafii, uzgadnia sam zainteresowany z aktualnym proboszczem, a umowę zatwierdza Kuria”¹².

Ciekawostką jest jednak statut 203 Synodu Archidiecezji Przemyskiej, który w kwestii kadencyjności proboszczów „przyjmuje postanowienia II Polskiego Synodu Plenarnego”¹³, w którym – paradoksalnie – nie uregulowano należnie tej kwestii, bo nie zawarto w nich odpowiednich norm dotyczących tego zagadnienia. Należałoby zamiast do uchwał Synodu Plenarnego zastosować odesłanie do norm prawa powszechnego zawartego w KPK/83 lub też dostosować prawo partykularne do ewentualnych późniejszych uchwał i postanowień Konferencji Episkopatu Polski. Trzeba dodać, że o kadencyjności urzędu proboszcza nie wspomina prawo synodalne tak diecezji rzeszowskiej, jak i diecezji zamojsko-lubaczowskiej.

Inną, naturalną przyczyną utraty urzędu przez proboszcza jest śmierć. Jednak w przypadku prawa partykularnego wszystkich trzech diecezji składających się na Metropolię Przemyską, z powodu braku szczególnych norm, co do zajścia takiej sytuacji, stosuje się normy prawa powszechnego. Natomiast tylko w diecezji zamojsko-lubaczowskiej synod zawiera odpowiednie normy, co do testamentu kapłańskiego. „Każdy kapłan diecezjalny zobowiązany jest do napisania testamentu i złożenia go w Kurii Diecezjalnej. Testament może być uaktualniany lub pisany na nowo, tak aby bardziej odpowiadał faktycznemu stanowi rzeczy”¹⁴. Zostawia się kapłanom możliwość zarządzania swoim majątkiem z tym, że zachęca się ich, aby przeznaczali je na rzecz Kościoła lub inne cele szlachetne. W przypadku uchwał synodalnych archidiecezji przemyskiej oraz rzeszowskiej takich przepisów nie ma.

2. Rezygnacja

Trudno jest rozpatrywać kwestie rezygnacji w innych kategoriach, jak w przypadku przejścia na emeryturę. Jednak różnicą, na którą warto zwrócić uwagę nie jest tutaj wymóg prawny, lecz dobrowolna decyzja proboszcza oparta o słuszną przyczynę. Jest to koniecznością z drugiej różnicy, którą jest fakt, że proboszcz może złożyć rezygnację w każdym wieku i nie jest ona związana ściśle z przejściem na emeryturę. Stąd też trzecia różnica, którą jest ewentualne powierzenie kapłanowi zrzekającemu się urzędu proboszcza innego urzędu lub funkcji, co nie dokonuje się w momencie przejścia na emeryturę. Dlatego w przypadku prawa partykularnego należy zastosować normy przewidziane w stosunku do wieku emerytalnego, jak też kanony prawa powszechnego. Wyjątek może stanowić diecezja zamojsko-lubaczowska, gdzie

---

¹² Tamże, statut 142 § 2.

¹³ *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, statut 203.

¹⁴ *I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, nr 197.

w statutach synodalnych stwierdzono, że w przypadku proboszcza możliwe jest (...) zrzeczenie się dla słusznej przyczyny, dokonane przez niego samego i do ważności przyjęte przez Biskupa Diecezjalnego”¹⁵.

Jednak w razie jakichkolwiek wątpliwości kompetentny prawodawca diecezjalny działający w ramach Metropolii Przemyskiej, np. przy okazji kolejnego synodu w swojej diecezji, powinien dodać jasne i precyzyjne przepisy prawne odnośnie do rezygnacji z urzędu proboszcza.

3. Przeniesienie

W prawie synodalnym Metropolii Przemyskiej można znaleźć ogólne stwierdzenie, co do możliwości przeniesienia kapłana z urzędu proboszcza. W archidiecezji przemyskiej funkcjonuje jasna zasada, że „mianowanie i odwoływanie proboszcza leży w kompetencji biskupa diecezjalnego”¹⁶. Dlatego należy rozumieć tutaj swobodę także w przenoszeniu proboszcza na inną parafię, urząd, przeznaczenie do pełnienia jakiejś funkcji w diecezji lub emerytowanie. Podobnie sprawa przeniesienia proboszcza wygląda w prawie synodalnym diecezji zamojsko-lubaczowskiej, gdzie „gdy wymaga tego dobro wiernych, potrzeba i pożytek Kościoła, proboszcz może być przeniesiony postanowieniem Biskupa Diecezjalnego z jednej parafii na inną, na inny urząd czy stanowisko, bądź w stan emerytalny”¹⁷. Brak natomiast jakichkolwiek odniesień i jasnych norm w prawie synodalnym diecezji rzeszowskiej, zatem *per analogiam* przyjmuje się za obowiązujące przepisy prawa powszechnego w zakresie przenoszenia proboszcza z dotychczasowego urzędu.

4. Przeszkoda w wypełnianiu urzędu

Prawo powszechne przeszkodę w wypełnianiu urzędu potraktowało bardzo szeroko ze względu na swoją uniwersalność w zastosowaniu tego przepisu w różnych okolicznościach czasu i miejsca, np. wskutek uwięzienia, zesłania, wygnania lub innej poważnej przeszkody (kan. 539). Natomiast prawo partykularne Metropolii Przemyskiej wydaje się być w tym względzie bardzo pragmatyczne i przeszkodę w sprawowaniu urzędu proboszcza sprowadza do choroby. Zawsze w takiej długotrwałej i ciągle przedłużającej się sytuacji występuje okoliczność nadzwyczajna nazywana w prawie *sede impedita* (tj. realna przeszkoda związana z urzędem). Wówczas biskup diecezjalny musi – dla dobra konkretnej wspólnoty wiernych, która została w pewien sposób bez swojego własnego pasterza, jakim jest

¹⁵ I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej, n. 10.

¹⁶ Synod Archidiecezji Przemyskiej, statut 195.

¹⁷ I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej, n. 10.

proboszcz – ustanowić innego kapłana, który do czasu ustania *sede impedita* otoczy wiernych odpowiednią opieką duszpasterską.

W statutach synodu archidiecezji przemyskiej prawodawca utworzył specjalny dział „prawo do zabezpieczenia na wypadek niezdolności do pracy”. Określa w nim, że jakikolwiek kapłan (w tym także i proboszcz) o swojej chorobie powinien powiadomić najpierw swojego dziekana. Ten w sytuacji poważniejszego niedomagania powiadamia kurię¹⁸. Dodatkowo „dziekan zobowiązany jest zapewnić choremu kapłanowi właściwą opiekę medyczną oraz pomoc duchową”¹⁹. Jeśli niedyspozycja kapłana ma charakter trwały i czyni go całkowicie niezdolnym do pracy „kapłan prosi pisemnie biskupa diecezjalnego o zwolnienie z pełnionych obowiązków”²⁰. Decyzja, co z takim kapłanem zrobić, należy tylko do biskupa diecezjalnego, który „w porozumieniu z Komisją ds. Księży Emerytów i Rencistów, zadba o zabezpieczenie materialne kapłana niezdolnego do pracy”²¹.

Podobnie stanowią statuty pierwszego synodu diecezji rzeszowskiej, gdzie zaznaczono, że „każdy kapłan pracujący w diecezji rzeszowskiej z racji inkardynacji, ma prawo do uzyskania pomocy na czas niezdolności do posługi duszpasterskiej z racji choroby, bądź podeszłego wieku”²². Tutaj prawodawca synodalny (podobnie jak to było w archidiecezji przemyskiej) nakazuje o chorobie kapłana powiadomić dziekana, a gdy on uzna stan rzeczy za pogarszający się, ma powiadomić kurię diecezjalną i udzielić potrzebnej pomocy medycznej i duchowej²³. Gdy zachodzi taka potrzeba, tzn. „w przypadku trwałej niezdolności do pracy (...) kapłan przedkłada Biskupowi diecezjalnemu pisemną prośbę o zwolnienie z pełnionych obowiązków”²⁴. To na biskupie diecezjalnym spoczywa troska o „zabezpieczenie utrzymania kapłana niezdolnego do pracy z tytułu choroby lub wieku emerytalnego, ustalając warunki zamieszkania i środki życia oraz formy dalszego posługiwania tego kapłana w Diecezji”²⁵.

Niestety postanowienia I synodu diecezji zamojsko-lubaczowskiej nie zawierają specjalnych norm regulujących sytuację, w której kapłan miałby poważną przeszkodę w sprawowaniu urzędu proboszcza. Można tam znaleźć tylko przepis, że „wspólnota kapłańska powinna otaczać starszych i chorych kapłanów duchową i materialną pomocą”²⁶. Co ciekawe, synod ten używając pojęcia „emerytura kościelna” określa nim zarówno tych, którzy

---

¹⁸ *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, statut 168 § 1.

¹⁹ Tamże, statut 168 § 2.

²⁰ Tamże, statut 168 § 4.

²¹ Tamże, statut 168 § 5.

²² *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, statut 65.

²³ Tamże, statut 66 § 1.

²⁴ Tamże, statut 67 § 1.

²⁵ Tamże, statut 67 § 2.

²⁶ *I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, n. 23.

z racji wieku przestali pełnić swoje urzędy i funkcje, ale także tych, którzy w razie poważnej choroby znaleźli się w takim stanie prawnym. Potwierdza to przepis stanowiący, że „kapłanowi przeniesionemu w stan emerytury kościelnej przysługuje dożywotnio comiesięczna emerytura z funduszków Diecezji oraz prawo – za zgodą Biskupa – do mieszkania na terenie kościelnym”²⁷.

5. Usunięcie, pozbawienie

Do przyczyn, na podstawie których proboszcz może być usunięty z parafii lub pozbawiony swojego urzędu, należy zaliczyć: 1) postępowanie, które przynosi wspólnocie kościelnej poważną szkodę lub zamieszanie; 2) nieudolność lub trwałą chorobę umysłową albo fizyczną; 3) utratę dobrego imienia u uczciwych i porządnych parafian lub niechęć do proboszcza, które według przewidywań szybko nie ustaną; 4) poważne zaniedbanie lub naruszenie obowiązków parafialnych trwające mimo wcześniejszego upomnienia; 5) złe zarządzanie dobrami doczesnymi parafii z wielką szkodą dla Kościoła, jeśli nie można temu zapobiec w inny sposób (kan. 1741).

Usunięcie i pozbawienie z reguły ma wymiar karny i pewnie dlatego w tej materii nie ma osobnych przepisów prawa partykularnego ani w synodzie archidiecezji przemyskiej, ani rzeszowskiej oraz zamojsko-lubaczowskiej. Zapewne jest to wynik prac kanonistów z Metropolii Przemyskiej, którzy nie chcąc dodatkowo utrudnić – tej i tak wystarczająco trudnej – procedury karnej lub administracyjnej, postanowili odwołać się bezpośrednio do przepisów prawa powszechnego zawartych w KPK/83 w kan. 1740–1747.

Wnioski

Jak się okazuje prawo partykularne Metropolii Przemyskiej w statutach synodalnych archidiecezji przemyskiej, diecezji rzeszowskiej i diecezji zamojsko-lubaczowskiej w wielu przypadkach jasno doprecyzowuje normy prawa powszechnego zawartego w KPK/83. Chodzi tutaj głównie o granicę wieku, po której przekroczeniu proboszcz powinien złożyć odpowiednie pismo do swojego biskupa diecezjalnego z prośbą o zwolnienie go z dotychczas piastowanego urzędu lub pełnionych funkcji, a także o zwykłe zrzeczenie się urzędu, czy prośbę o zwolnienie z obowiązków w razie zaistnienia poważnej przeszkody.

Ponadto jeśli chodzi o prawo partykularne Metropolii Przemyskiej to we właściwy sposób zadbano o kapłanów-emerytów. Szczegółowe normy jasno określają, jak powinni się zachować przed przejściem na emeryturę oraz jakie prawa im przysługują. Prawo partykularne nakłada także na nich

²⁷ Tamże.

sporządzanie i aktualizowanie własnego testamentu, co znacznie ułatwi w przyszłości załatwienie koniecznych formalności związanych z ewentualnymi dobrami materialnymi. Dodatkowo w aneksach do statutów synodalnych załączono także statuty diecezjalnych domów księży emerytów, co precyzyjnie reguluje funkcjonowanie takich ośrodków kapłańskich.

Chociaż uchwały synodalne poszczególnych diecezji tworzących Metropolię Przemyską opracowywane były przez kompetentne grupy ekspertów z dziedziny prawa kanonicznego, to zauważalny jest brak jednolitości poszczególnych norm prawnych, np. w każdej diecezji obowiązuje inny próg wiekowy, jeżeli chodzi o przejście proboszcza na emeryturę.

Co więcej, niestety w przypadku kadencyjności, usunięcia i pozbawienia urzędu, brakuje w statutach synodalnych wszystkich trzech diecezji Metropolii Przemyskiej odpowiednich norm prawa partykularnego. Zrozumiałe wydaje się realizowanie w takich przypadkach norm prawa powszechnego, jednak przy okazji kolejnych synodów diecezjalnych pożyteczne byłoby dodanie przepisów uszczegóławiających do odpowiednich statutów.

BIBLIOGRAFIA – Źródła Prawa

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984.

I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej (1996–2001).

Synod Archidiecezji Przemyskiej (1995–2000), Przemyśl 2000.

Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej, Rzeszów 2004.

THE LOSS OF THE OFFICE OF PASTOR UNDER THE PARTICULAR LAW OF THE ECCLESIASTICAL PROVINCE OF PRZEMYŚL

Summary: The Code of Canon Law from 1983 r. contains a catalog of the ways of losing the Office of pastor. A pastor ceases from office by removal or transfer carried out by the diocesan bishop according to the norm of law, by resignation made by the pastor himself for a just cause and accepted by the same bishop for validity, and by lapse of time if he had been appointed for a definite period according to the prescripts of particular law mentioned in can. 522. Particular law of the Ecclesiastical Province of Przemyśl specifies those rules and adjusts them to local conditions.

Key words: pastor, office, loss of Office, universal law, particular law, Ecclesiastical Province of Przemyśl

Streszczenie: Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku zawiera katalog sposobów utraty urzędu proboszcza. Urząd ten stracić może prezbiter w skutek: upływu czasu; trwałej przeszkody w wypełnianiu urzędu; rezygnacji na własną wyraźną prośbę; przeniesienia na inną placówkę duszpasterską lub inny urząd oraz karnego usunięcia bez powierzenia innego urzędu lub pozbawienia urzędu. Prawo partykularne Metropolii Przemyskiej jest doprecyzowaniem prawa powszechnego. Uszczegóławia oraz dostosowuje przepisy prawne do sytuacji lokalnego Kościoła, np. precyzyjnie określa wiek duchownego, który może przejść na emeryturę.

Słowa kluczowe: proboszcz, urząd, utrata urzędu, prawo powszechne, prawo partykularne, Metropolia Przemyska

---